

**Проект Ради Європи
«Захист свободи слова та свободи медіа в Україні – Фаза II»
(SFEM-UA – Фаза II)**

LEX__2025_10

19 серпня 2025 року

Юридичний висновок

щодо проекту Закону України № 12320 (Закон № 4547-IX від 16 липня 2025 року) "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності"

Відділ співробітництва з питань свободи вираження поглядів

Роль і відповідальність Ради Європи у захисті свободи слова підкреслені у «Рейк'явікських принципах демократії» та [Рейк'явікській декларації — Об'єднані навколо наших цінностей](#).

Проект «Захист свободи слова та свободи медіа в Україні – Фаза II» фінансується у межах [Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» на 2023–2026 роки](#) та спрямований на вирішення нагальних потреб головних зацікавлених сторін і медіа акторів у країні. Метою проекту є сприяння плюралістичному медіасередовищу в Україні шляхом вдосконалення правової бази та політик відповідно до європейських стандартів. Проект реалізується за трьома основними напрямками:

1. Гармонізація законодавства України у сфері медіа, свободи слова і доступу до інформації відповідно до європейських стандартів.
2. Ефективне впровадження законодавства, що регулює захист журналістів, суспільне мовлення та роботу регуляторних органів, відповідно до європейських стандартів.
3. Ефективні комунікаційні стратегії, які просувають збалансоване висвітлення в медіа та запобігають виникненню інформаційного безладу.

Документ підготовлено у рамках проекту «Захист свободи слова та свободи медіа в Україні – Фаза II» Тетяною Олексіюк, консультантом Ради Європи.

www.coe.int/freedomofexpression

Зміст

I.	Вступ	4
II.	Передумови	4
III.	Оцінка	4
IV.	Висновок	14

I. Вступ

Цей юридичний висновок підготовлено в рамках проекту Ради Європи "Гарантування свободи вираження поглядів та свободи медіа в Україні - фаза II" (далі - "Проект"). Предметом цієї оцінки є відповідність Проекту Закону України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності" (Законопроект № 12320) та відповідного Закону України № 4547-IX, прийнятого Верховною Радою України 16 липня 2025 року, стандартам прав людини щодо свободи вираження поглядів, встановленим Радою Європи та міжнародним правом.

Підставою для цього Правового висновку є текст Законопроекту № 12320, прийнятого в редакції Закону № 4212-IX від 16 липня 2025 року, опублікований на офіційному веб-сайті Верховної Ради України. Запит на отримання цього юридичного висновку надійшов 17 липня 2025 року від народного депутата України Ярослава Юрчишина, голови Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова.

II. Передумови.

У липні 2024 року Верховна Рада України ухвалила у другому читанні законопроект № 12320 (далі - "законопроект", [посилання на законопроект](#)) щодо захисту професійної діяльності адвокатів. Наразі він очікує на підпис Президента та набере чинності з дня, наступного за днем його опублікування. Законопроект запроваджує нове адміністративне правопорушення у вигляді ототожнення адвоката з клієнтом та вносить зміни до статті 397 Кримінального кодексу України щодо визначення злочину втручання в діяльність захисника чи законного представника особи.

Важливість адвокатури як невід'ємного інституту в правовій державі прямо закріплена в статті 59 Конституції України. Про це зазначає Конституційний Суд України у своєму [рішенні від 30 вересня 2009 року](#): *"Конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальне значення. Серед функцій цього права в суспільстві слід виділити превентивну функцію, яка не тільки сприяє правомірній реалізації прав і свобод особами, а й спрямована, насамперед, на запобігання можливим порушенням або незаконним обмеженням прав і свобод людини і громадянина з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб".*

З огляду на свою значну роль у захисті прав і свобод людини, адвокатура, як інститут, так і через діяльність окремих адвокатів, потребує нормативних гарантій для забезпечення своєї незалежності, яка прямо гарантована статтею 131-2 Конституції України.

III. Оцінка.

Внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення

Законопроектом передбачається доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) новою статтею 185¹⁶ такого змісту:

«Стаття 185¹⁶. Порушення заборони на ототожнення адвоката з клієнтом

Публічне, у тому числі через медіа, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, цифрові платформи, соціальні мережі, інтернет-ресурси, ототожнення особою адвоката з клієнтом, якому таким адвокатом надається професійна правнича допомога, вчинене без мети перешкодити виконанню адвокатом передбачених законом повноважень зі здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту, –

тягне за собою накладення штрафу на громадян від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від трьохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дія, передбачена частиною першою цієї статті, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке саме порушення, –

тягне за собою накладення штрафу від шестисот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. Ототожнення адвоката з клієнтом – будь-яка ідентифікація (асоціація, пов'язування) адвоката з клієнтом, з діяльністю чи вчинками його клієнта, що створює упереджене ставлення до адвоката, вказує на особисту причетність адвоката до справи клієнта, впливає на незалежний статус адвоката та/або чинить негативний тиск під час здійснення адвокатської діяльності, та/або порушує гарантії адвокатської діяльності, та/або перешкоджає реалізації прав адвоката, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»

Такі адміністративні справи розглядатимуться місцевими судами (відповідно до змін до статті 221 КУпАП), а протоколи про правопорушення будуть складатися головою ради адвокатів Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя або уповноваженим радою членом ради адвокатів (зміни до статті 255 КУпАП).

Гарантії захисту адвокатів

Ототожнення адвокатів з їхніми клієнтами є однією з основних причин нападів, наклепницьких кампаній і навіть кримінального переслідування адвокатів, про що також згадується у доповідях Спеціального доповідача ООН ([A/64/181](#), [A/71/348](#)). Таке ототожнення може створити негативну ситуацію, коли адвокати відмовляються братися за резонансні або політично чутливі справи.

Поруч із цим в [Основних принципах ООН про роль адвокатів](#) 1990 року (пункт 18), зазначено, що адвокати не повинні ототожнюватися з їхніми клієнтами або справами їхніх клієнтів у зв'язку з виконанням ними своїх функцій. В українському контексті таке положення розвиває заборону ототожнення адвоката з його клієнтом, що міститься в гарантіях адвокатської діяльності, викладених у пункті 16 частини 1 статті 23 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність".

Гарантії захисту прав адвокатів, доступу до професії та доступу до професійної правничої допомоги є важливими складовими забезпечення верховенства права, що закріплені в національному та міжнародному законодавстві та практиці Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ). Однак обмеження на критику адвокатів, включаючи випадки, коли така критика пов'язує або асоціює адвоката з його клієнтом, може суперечити праву на свободу вираження поглядів, гарантованому статтею 10 Європейської конвенції з прав людини та статтею 34 Конституції України.

Захищаючи адвоката від ототожнення з клієнтом або від негативних наслідків такого ототожнення, необхідно подбати про те, щоб не допустити обмеження свободи вираження поглядів, зокрема, журналістами, громадськими організаціями чи активістами. **Поточна редакція законопроекту використовує надто широке визначення ототожнення, що створює потенційну загрозу для висвітлення судових процесів у засобах масової інформації.**

Очевидно, що принцип незалежності адвокатури не повинен ставати щитом від суспільної критики чи перешкоджати притягненню адвоката до юридичної відповідальності. Захищаючи права своїх клієнтів і сприяючи здійсненню правосуддя, адвокати повинні прагнути відстоювати права людини та основні свободи, визнані національним і міжнародним правом, і завжди діяти вільно і **сумлінно відповідно до закону і визнаних стандартів та етики юридичної професії** (відповідно до [Основних принципів ООН, що стосуються ролі юристів](#), 1990 р., п. 14).

За загальним правилом, адвокату забороняється діяти всупереч правам, свободам та законним інтересам свого клієнта (п. 2 ч. 1 ст. 21 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", далі - "Закон про адвокатуру"). Однак це не означає, що адвокат повинен діяти виключно в інтересах клієнта. Існують певні обмеження: зокрема, адвокат не може діяти всупереч закону під час здійснення захисту клієнта (п. 6 ч. 1 ст. 21 Закону "Про адвокатуру"), а також не може вводити суд або інші уповноважені органи в оману (ст. 384 Кримінального кодексу України).

Аналогічно, міжнародні документи передбачають, що адвокат повинен захищати інтереси свого клієнта **лише у законний спосіб**, будучи **лояльним до інтересів свого клієнта** (пп. 14 і 15 [Основних принципів ООН, що стосуються ролі юристів](#)).

Адвокат не має права приймати або виконувати доручення клієнта, якщо їх зміст або засоби досягнення суперечать закону, професійним обов'язкам або Правилам адвокатської етики. Якщо домовитися про інше неможливо, адвокат зобов'язаний відмовитися від договору (стаття 19 Правил адвокатської етики).

Відповідно, представляючи клієнта, адвокат повинен діяти в межах закону та надавати лише обґрунтовану інформацію. Водночас, якщо компетентний орган прямо запитує у адвоката інформацію, розкриття якої суду суперечитиме інтересам клієнта, адвокат зобов'язаний надати таку інформацію у випадках, передбачених законом. Приховування або надання інформації, що вводить в оману, є спробою ввести в оману суд або компетентний орган.

Хоча більшість інформації захищена адвокатською таємницею, існують винятки, передбачені законом, а саме:

- надання адвокатом інформації про фінансову операцію або держателю Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських

формувань інформації про кінцевого бенефіціарного власника або структуру власності юридичної особи (в межах вимог фінансового моніторингу) - ч. 7 ст. 22 Закону про адвокатуру.

- розкриття інформації про траст на вимогу податкових органів відповідно до статті 44-2 Податкового кодексу України (ч. 8 ст. 22 Закону про адвокатуру).

У пункті 141 [рішення ЄСПЛ від 04.04.2018 у справі *Correia de Matos v. Portugal* за заявою 56402/12](#) зазначено, що адвокатська діяльність повинна здійснюватися у спосіб, який зміцнює верховенство права. Крім того, принципи, що застосовуються до юридичної професії, охоплюють такі цінності, як гідність і честь професії, доброчесність і висока репутація окремих юристів, повага до колег-професіоналів і повага до справедливого відправлення правосуддя.

Відповідно, **адвокат повинен розглядатися як захисник лише законних прав свого клієнта і лише законними засобами**. Це забороняє адвокату сприяти клієнту в будь-якій незаконній діяльності, приховувати таку діяльність, коли її розкриття вимагається законом, і зобов'язує адвоката надавати суду лише достовірну інформацію, підкріплену обґрунтованими твердженнями.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці визнає виключно високий рівень захисту свободи вираження поглядів адвокатів, зокрема у заявах, адресованих суддям, прокурорам та іншим представникам правоохоронних органів, особливо при виконанні ними своїх професійних обов'язків. Ця практика важлива не лише для оцінки меж свободи слова адвокатів, а й, за аналогією, для оцінки допустимості дзеркальної критики самих адвокатів з боку журналістів, якщо така критика стосується питань, пов'язаних із суспільно значущими провадженнями. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що свобода вираження поглядів поширюється і на адвокатів, проте вони не мають права робити заяви, які виходять за межі допустимої критики без належного фактичного підґрунтя.

- [Рішення ЄСПЛ від 23.04.2015 у справі *Morice v. France* за заявою № 29369/10](#). Адвокат критикував слідчих суддів за упередженість у справі, що становить значний суспільний інтерес. Його висловлювання були визнані оціночними судженнями, що ґрунтувалися на достатніх фактичних підставах. ЄСПЛ встановив порушення статті 10 Конвенції: навіть різка критика судової системи з боку адвоката захищається свободою вираження поглядів, якщо вона є обґрунтованою, відповідає контексту справи та не містить особистих образ.

- [Рішення ЄСПЛ від 25.09.2020 у справі *Bagirov v. Azerbaijan* за заявами № 81024/12 і 28198/15](#). Адвокат був підданий дисциплінарним санкціям за критику судової системи. Суд встановив порушення статті 10 Конвенції, підкресливши, що дисциплінарне провадження проти адвокатів за критику органів державної влади обмежує не тільки свободу вираження поглядів адвокатів, а й право громадськості на отримання інформації.

- [Рішення ЄСПЛ від 04.06.2024 у справі *Pisanski v. Croatia* за заявою № 28794/18](#). Суд встановив порушення статті 10 Конвенції у зв'язку зі штрафом, накладеним на адвоката за іронічні та критичні зауваження в апеляційній скарзі. Суд дійшов висновку, що адвокат не виявив неповаги до суду, а виконував процесуальну функцію: критика була процесуально значущою, а тон (навіть саркастичний) був допустимим у межах захисту.

Таким чином, хоча **справи ЄСПЛ за статтею 10 Європейської конвенції з прав людини в контексті адвокатів здебільшого стосуються ситуацій, пов'язаних із заявами самих адвокатів** (зокрема, проти суддів, які також здійснюють свої професійні функції із забезпечення правосуддя і мають бути захищені від незаконного втручання), **аналогічні**

підходи мають застосовуватися і до заяв, зроблених, наприклад, журналістами проти адвокатів.

ЄСПЛ послідовно застосовує триступеневий тест для оцінки того, чи є обмеження свободи вираження поглядів законним і обґрунтованим. Обмеження є сумісним з Конвенцією лише в тому випадку, якщо дотримані всі наведені нижче умови:

- Чи було втручання "передбачене законом"? Обмеження повинно мати чітку правову основу в національному законодавстві, а закон має бути доступним, достатньо точним і передбачуваним, щоб особи могли передбачити наслідки своїх дій ([Рішення ЄСПЛ від 06.11.1980 у справі Sunday Times v. the United Kingdom за заявою № 6538/74](#)).
- Чи переслідувало обмеження одну або декілька законних цілей? Згідно зі статтею 10(2) Конвенції, втручання у свободу вираження поглядів може бути виправданим лише тоді, коли воно переслідує одну або декілька законних цілей, перелічених у цьому положенні ([Рішення ЄСПЛ від 07.12.1976 у справі Handyside v. the United Kingdom за заявою № 5493/72](#)).
- Чи було втручання "необхідним у демократичному суспільстві"? Суд оцінює, чи було втручання пропорційним переслідуваній меті, чи існувала нагальна суспільна потреба і чи були вжиті заходи найменш обмежувальними і розумно виправданими в демократичному суспільстві ([Рішення ЄСПЛ від 08.07.1986 у справі Lingens v. Austria за заявою № 9815/82](#)).

Застосування запропонованої статті 185¹⁶ Кодексу про адміністративні правопорушення навряд чи відповідатиме цим критеріям, по-перше, через нечіткість положення (яке не дає можливості з упевненістю передбачити правові наслідки поведінки, а отже, не відповідає першому критерію закону відповідно до принципу верховенства права), а по-друге, воно, ймовірно, буде визнано непотрібним у демократичному суспільстві та непропорційно обмежує свободу вираження поглядів. На ризик порушень та численні звернення до ЄСПЛ з цього приводу вказувало Головне науково-експертне управління Верховної Ради у своєму висновку щодо розглядуваного законопроекту (посилання на [ТЕКСТ ВИСНОВКУ](#)).

З огляду на це, встановлення санкцій виключно за висловлювання, що ототожнюють адвоката з клієнтом, які не завдають шкоди або не ґрунтуються на неправдивих відомостях, ризикує порушити, серед іншого, статтю 10 Конвенції.

Регулювання ідентифікації адвоката з клієнтом за новою Конвенцією Ради Європи про захист професії адвоката

У 2025 році була прийнята [Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката](#) (від 13 травня 2025 року, Угода № 226), яка наразі відкрита для ратифікації державами-членами Ради Європи та іншими державами (посилання на [картку](#) з реквізитами та [текстом українською мовою](#)). Зокрема, ч. 5 ст. 6 та ч. 4 ст. 9 Конвенції передбачають, що

"5. Сторони забезпечують, щоб адвокати не зазнавали несприятливих наслідків внаслідок ототожнення з їхніми клієнтами або справами їхніх клієнтів. Ця стаття застосовується без шкоди для свободи вираження поглядів, захищеної Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та національним законодавством".

"4. Сторони

а. забезпечують, щоб адвокати та їхні професійні об'єднання мали можливість здійснювати свою професійну діяльність і користуватися своїми правами, передбаченими статтею 7 цієї Конвенції, не стаючи при цьому об'єктом переслідувань:

i. будь-якого фізичного нападу, погрози, переслідування або залякування; або

ii. будь-якого неналежного перешкоджання або втручання;

b. утримується від участі в діях, зазначених у підпункті "а" цього пункту; та

с. проводить ефективне розслідування випадків поведінки, зазначеної в підпункті "а" цього пункту, якщо є підстави вважати, що вона може становити кримінальне правопорушення".

Крім самої Конвенції, існує також Пояснювальна доповідь (посилання на [ТЕКСТ англійською мовою](#)), пункт 52 якої містить наступне роз'яснення:

"Пункт 5 стосується адвокатів, які не зазнають несприятливих наслідків внаслідок того, що їх ототожнюють зі своїми клієнтами або справами своїх клієнтів. Його слід розглядати у поєднанні з пунктом 4 статті 9, оскільки дотримання зобов'язання, що впливає з цього положення, буде особливо важливим як засіб забезпечення відсутності негативних наслідків від будь-якого ототожнення адвокатів з їхніми клієнтами або справами їхніх клієнтів. Необхідність забезпечення відсутності таких негативних наслідків є життєво важливою, оскільки ототожнення адвокатів з їхніми клієнтами або справами їхніх клієнтів призводить до того, що адвокати піддаються фізичним нападам, погрозам, переслідуванням і залякуванням, а також до серйозних перешкод і втручання у здійснення їхньої професійної діяльності. Ідентифікація, про яку йдеться в цьому пункті, може бути результатом, зокрема, заяв політиків, статей та інших матеріалів, опублікованих у засобах масової інформації. Негативні наслідки, на які спрямований цей параграф, можуть набувати різних форм, що досягають певного ступеня серйозності, зокрема погрози, фізичні напади або залякування через судові позови приватних осіб, а також дисциплінарні, кримінальні або адміністративні провадження¹², в тому числі порушені професійними асоціаціями (див. параграф 76). Цей параграф не має на меті применшити право на свободу вираження поглядів, передбачене статтею 10 Європейської конвенції з прав людини. У деяких країнах захист свободи вираження поглядів також може бути закріплений у національних конституціях, що забезпечує високий рівень захисту свободи вираження поглядів у національному правопорядку. Тому це положення має застосовуватися з урахуванням балансу, який має бути досягнутий зі свободою вираження поглядів".

Аналіз цього положення Конвенції про захист професії адвоката дозволяє зробити висновок, що між підходами Конвенції та законопроекту, що розглядається, до питання запобігання ідентифікації адвокатів та їхніх клієнтів існують суттєві відмінності. Положення Конвенції Ради Європи вказують на те, що адвокати мають бути захищені не від ототожнення з їхніми клієнтами як такого, а від негативних наслідків такого ототожнення (перешкоджання їхній діяльності, фізичні напади, погрози, переслідування, залякування тощо). Обрана Конвенцією формула має на меті гарантувати захист прав адвокатів без шкоди для права на свободу вираження поглядів, яке гарантується, зокрема,

статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та статтею 34 Конституції України.

Тому важливо забезпечити, щоб будь-який законодавчий або регуляторний захід, спрямований на захист законного інтересу адвоката не ототожнювати себе з клієнтом, був ретельно продуманим і пропорційним. Зокрема, якщо такий захід вступає в конфлікт з іншими основоположними правами людини, зокрема, з правом на свободу вираження поглядів, гарантованим статтею 10 Європейської конвенції з прав людини та статтею 34 Конституції України, існує значний ризик того, що цей захід буде визнаний несумісним з правовими нормами вищого рівня. Відповідно, правова база повинна бути розроблена таким чином, щоб забезпечити належний баланс між конкуруючими правами та відповідати вимогам законності, легітимності, необхідності та пропорційності.

Так, стаття 6(5) Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката вказує на дотримання балансу між вищезазначеними інтересами. **Конвенція не забороняє ототожнення адвоката з його клієнтом чи публічне обговорення як таке, а лише негативні наслідки такого ототожнення для адвоката.** Неодноразово підкреслювалося, що ці положення не повинні обмежувати свободу вираження поглядів.

Натомість стаття 185¹⁶ Кодексу України про адміністративні правопорушення у такому формулюванні передбачає відповідальність за сам факт ототожнення, навіть за відсутності фактичної шкоди незалежності, безпеці чи статусу адвоката, а також за відсутності наміру заподіяти таку шкоду. **При цьому відсутні застереження щодо необхідності забезпечення свободи слова, в той час як визначення "ототожнення" включає будь-який асоціативний зв'язок, який може бути суб'єктивним, медійним або навіть випадковим, і трактуватися довільно, створюючи непропорційне обмеження свободи вираження поглядів.**

Слід зазначити, що Україна ще не ратифікувала Конвенцію, і вона набуде чинності лише після ратифікації щонайменше вісьмома країнами (в тому числі шістьма державами-членами Ради Європи). Тим не менш, наразі вона відображає найбільш актуальні інтерпретації принципу ототожнення адвоката з клієнтом.

Щодо юридичної техніки та дотримання принципу правової визначеності

Слід звернути увагу на те, що основні елементи складу злочину визначені у примітці до статті – підхід, який є нетиповим для формулювання правових норм такого характеру. У запропонованій статті 185¹⁶ Кодексу про адміністративні правопорушення відсутній конкретний предмет, але є посилання на особу правопорушника:

("Публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, цифрові платформи, соціальні мережі, інтернет-ресурси, ототожнення [ким? суб'єктом правопорушення] особи [яка?] адвоката з клієнтом, [...]").

В адміністративному та кримінальному праві стандартною практикою є використання безособових норм, тобто таких, що визначають дозволені або заборонені моделі поведінки, без зазначення особи правопорушника, за винятком випадків, коли правопорушення передбачає наявність спеціального суб'єкта.

Таким чином, у поточній редакції Законопроекту йдеться про ідентифікацію адвоката як загального поняття, а не конкретної особи адвоката. Як наслідок, зростає ризик того, що навіть гіпотетичні міркування щодо можливості причетності адвокатів до протиправної діяльності можуть призвести до адміністративної відповідальності. На практиці таке формулювання може мати значний стримуючий вплив на свободу вираження поглядів і призвести до самоцензури журналістів.

Слід також погодитися з [Висновком](#) Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності", в якому зазначено, що *"широкий простір для тлумачення терміну "ототожнення" не сприяє дотриманню принципу правової визначеності, який є однією з основоположних вимог при притягненні до адміністративної відповідальності"*.

Визначення поняття "ототожнення" з використанням таких лексем, як "ототожнення", "асоціювання" або "пов'язування", у поєднанні з незалежним критерієм "створення упередженого ставлення до адвоката", фактично розширює потенційну сферу правопорушення до фактично будь-якого негативного висловлювання про адвоката, яке містить згадку про його клієнта.

Щодо злочину у вигляді втручання в діяльність адвоката (зміни до Кримінального кодексу)

Крім того, відповідно до законопроекту, стаття 397 Кримінального кодексу України (далі - "КК") буде викладена в наступній редакції:

<i>Чинна редакція</i>	<i>Згідно законопроекту</i>
Стаття 397. Втручання в діяльність захисника чи представника особи	Стаття 397. Втручання в діяльність адвоката
1. Вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці – карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробачієм наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк.	1. Незаконне перешкоджання прибуттю адвоката до суду, органів прокуратури, органів досудового розслідування, на підприємства, в установи, організації незалежно від форми власності, до їх окремих приміщень для здійснення представництва інтересів особи, якій таким адвокатом надається правнича допомога, незаконне перешкоджання зустрічі адвоката з особою, якій надається правнича допомога, а також будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню професійної діяльності адвоката та виконанню його повноважень із здійснення захисту або представництва особи, визначених законами або іншими нормативно-правовими актами, –

	караються штрафом від двохсот до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк.
2. Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища, – караються штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.	2. Ті самі дії, вчинені шляхом втручання у будь-якій формі у конфіденційне спілкування між адвокатом (адвокатами) та особою, якій таким адвокатом (адвокатами) надається правнича допомога, у тому числі шляхом прослуховування, перехоплення, фіксації змісту розмов, повідомлень та листування, незаконний огляд, копіювання, вилучення або розголошення зібраних, опрацьованих, підготовлених адвокатом матеріалів (документів), а також незаконний огляд, вилучення та копіювання інформації, яка міститься на технічних засобах і носіях інформації, якими адвокат користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю, проникнення в житло (приміщення, місце роботи адвоката), проведення в них огляду, обшуку чи інших слідчих дій, проведення особистого обшуку адвоката, вилучення чи виїмка документів адвоката, а так само будь-які інші умисні дії, що призвели до доступу сторонніх осіб до адвокатської таємниці та/або її розголошення, крім випадків, якщо такі дії вчиняються в порядку та у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, – караються штрафом від трьохсот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк.
	3. Вплив у будь-якій формі, за винятком дій, передбачених статтями 398-400 цього Кодексу, на адвоката з метою перешкоджання виконанню ним визначених законом повноважень із здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги особі –

	карається штрафом від шестисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк
	4. Дії, передбачені частиною першою, другою або третьою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища, – караються штрафом від семисот до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років

Запропоновані зміни мають важливу мету - покращити захист адвокатів, особливо в ситуації, коли почастішали випадки, коли правоохоронні органи вдаються до прослуховування телефонних розмов адвокатів або проводять обшуки без ухвали суду. **Однак поточна редакція викликає кілька занепокоєнь.**

По-перше, зміни звужують коло потерпілих: замість того, щоб захищати будь-яку особу, яка здійснює захист (у тому числі захисника за згодою, законного представника, близьку особу тощо), норма поширюється виключно на адвокатів, що суперечить принципу рівного доступу до правового захисту.

По-друге, формулювання щодо способів перешкоджання діяльності адвокатів є надто абстрактними та оціночними. Такі терміни, як "вплив на незалежність" або "створення перешкод у здійсненні прав", без чітких правових критеріїв відкривають можливість для довільного тлумачення та застосування, що суперечить принципу правової визначеності та передбачуваності кримінального закону.

Крім того, запропоновані зміни до статті 397 Кримінального кодексу викликають питання щодо **необґрунтованої криміналізації діянь, які вже підпадають під дію чинного кримінального законодавства** або за які вже встановлена адміністративна відповідальність.

1. *Дублювання окремих чинних складів злочину.* Так, передбачене проектом «проникнення до житла (приміщення, місця роботи адвоката)» вже охоплюється ст. 162 Кримінального кодексу України «Порушення недоторканності житла». Причому в чинному Кримінальному кодексі така форма втручання визнається нетяжким злочином, тоді як у запропонованій редакції законопроекту вона віднесена до кримінального проступку – що фактично знижує ступінь кримінально-правового захисту адвоката у порівнянні з попередньою чинною нормою.

2. *Невиправдана криміналізація адміністративного проступку.* Зміни пропонують запровадити кримінальну відповідальність за незаконну відмову у прийнятті заяв чи документів адвоката (ч. 1 ст. 397 у законопроекті), хоча аналогічна ситуація (відмова у наданні інформації на адвокатський запит) вже врегульована ст. 212³ КУпАП як адміністративне правопорушення. Це створює непослідовність правового регулювання і може призвести до правової невизначеності.
3. *Необґрунтоване зниження рівня захисту в окремих випадках.* Деякі передбачені проектом діяння – як-от втручання в діяльність адвоката з боку службових осіб – передбачають м'якші санкції, ніж чинні норми КК (наприклад, у випадку з порушенням недоторканності житла), що суперечить заявленій меті посилення гарантій адвокатської діяльності.

IV. Висновки.

Захист незалежності, безпеки та ефективного функціонування адвокатів є життєво важливим елементом верховенства права. Законопроект № 12320 спрямований на вирішення цих проблем шляхом запровадження адміністративної та кримінальної відповідальності за дії, які можуть підірвати довіру до адвокатури. Хоча ця мета є законною і відповідає міжнародним зобов'язанням, зокрема нещодавнім розробкам, таким як Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката (2025), поточне формулювання та підхід викликають кілька серйозних занепокоєнь.

- *Ризик непропорційного обмеження свободи вираження поглядів.* Запровадження адміністративної відповідальності за факт "ототожнення" адвоката з його клієнтом, незалежно від того, чи спричиняє таке ототожнення шкоду, ризикує створити широке обмеження публічного дискурсу. Такий підхід не узгоджується з трискладовим тестом, розробленим Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) відповідно до статті 10 Європейської конвенції з прав людини.

- *Загроза самоцензури та охолоджувальний ефект.* Чинне формулювання статті 185-16 Кодексу України про адміністративні правопорушення може призвести до придушення законної журналістської діяльності, громадського контролю та дискусії громадянського суспільства з питань, що становлять суспільний інтерес, особливо у резонансних або політично чутливих справах.

- *Невідповідність міжнародним правовим стандартам.* На відміну від законопроекту № 12320, Конвенція Ради Європи 2025 року не забороняє ідентифікацію адвокатів з їхніми клієнтами як таку. Натомість вона забороняє *негативні наслідки* такого ототожнення, такі як залякування, переслідування чи перешкоджання. Конвенція також підкреслює, що будь-який наданий захист повинен бути збалансований зі свободою вираження поглядів. Поточний Законопроект не містить такого збалансованого підходу.

Таким чином, **формулювання, запропоновані в Законопроекті, слід переглянути відповідно до європейських стандартів, зосередившись не на "ототожненні" як такому, а на настанні конкретних негативних наслідків для адвоката, і лише у випадках, коли вони є незаконними та несумісними з принципом верховенства права.**